

ЕСТЕТИЧНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ІНТЕГРОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті розглянуто естетичний інтерес як педагогічну проблему інтегрованої технології.

Однією з важливих граней утвердження національної культури, її відродження є використання духовних джерел, які живлять національну самосвідомість. Проте ще надто мало й повільно пропагуються мистецькі, фольклорні, етнографічні, історико-краєзнавчі здобутки народної давності – справжні обереги пам'яті, звичаїв, традицій, дум, прагнень і сподівань.

Тому для оновлення нашого суспільства, його гуманізації і морального піднесення вкрай необхідне виховання саме в учнівській молоді естетичного інтересу до національної культури, втіленої в народних традиціях, нормах повсякденної поведінки, в наукових знаннях. Завдяки плідному спілкуванню з мистецтвом учні набувають досвіду, що облагороджує важливі напрямки їхньої життєдіяльності.

Сьогодні освіта й виховання реалізуються в основному завданні української національної школи: формуванні естетичних інтересів, вихованні духовної культури школярів, які повинні вміти творчо мислити, оцінювати різні життєві ситуації, відповідально ставитися до себе і результатів своєї праці.

Вивчення і трансформація цих інтересів на особистісному рівні становить чи не найскладнішу проблему в історії і практиці естетичного виховання. Адже інтерес виступає одним із важливих чинників формування свідомості людини, її моральних якостей, естетичних смаків.

Дослідження інтересу на педагогічному рівні передбачає необхідність його ретельного аналізу. Ще Я.А. Коменський, борючись із середньовічною схоластикою та аскетизмом, великого значення надавав інтересові в навчанні. Тільки завдяки інтересу, на його думку, дитина "горітиме бажанням навчатися, не лякаючись ніяких труднощів, аби опанувати науки... Мало того, що вона не уникатиме праці, вона навіть шукатиме її і не лякатиметься напруження її зусиль. Вона поставить собі за мету не щось посереднє, а постійне, намагатиметься чогось навчитися, якщо відчуватиме, що їй чогось бракує, постійно шукатиме, у кого навчитися, в усьому змагаючись зі своїми товаришами [1: 112 – 132].

К.Д. Ушинський розглядав інтерес як засіб успішного навчання, наголошуючи на його ролі в моральному розвитку особистості. Він писав: "Збудить у людині широкопосередній інтерес до всього корисного, вищого і морального, і ви будете певні, що вона збереже завжди людську гідність" [2: 401 – 509].

Соціологи повсюдно вказують на зв'язок естетичного інтересу людини з об'єктивними умовами життя. Так, у працях Л.Н. Когана, І.В. Логінової естетичний інтерес визначається як специфічне ставлення людини до навколишнього світу, викликане її активним бажанням оволодіти конкретними естетичними об'єктами або ж тим чи іншим видом творчої діяльності.

У педагогічних дослідженнях інтерес визначається через сформоване естетичне почуття, через потребу в ньому.

С.П. Кудрявцева характеризує його як вироблення потреби в переживанні, насолоді прекрасним.

Наприклад, той, хто по-справжньому захопився музикою, полюбив її, неодмінно перебуває під її владою, відчуватиме на собі її чарівну силу, незалежно від того, чи усвідомлюватиме він це, чи не усвідомлюватиме. Усякі спроби навчати з допомогою музики того, хто нею не захоплюється, приречені на неуспіх. Звичайно, це стосується не тільки музики, а й будь-якого іншого виду мистецтва.

Беручи до уваги попередні теоретичні узагальнення, ми визначаємо естетичний інтерес як вибірково спрямованість особистості на пізнання мистецтва саме під впливом його емоційної привабливості. На нашу думку, велика різноманітність інтересів зумовлена, по-перше, багатством уявлень людини про предмети навколишнього світу, по-друге, різноманітними емоційними враженнями, які виникають у процесі їх сприйняття.

Поняття "інтерес" завжди практикувалось як складне явище психіки, в якому зливаються у певному взаємозв'язку її основні компоненти – інтелектуальний, емоційний і вольовий. В одних визначеннях інтересу найбільше виділяються вольові елементи психіки (М.Ф. Добринін).

У працях багатьох психологів (О.М. Леонт'єв, В.М. М'ясищев, В.Г. Іванов, Л.Г. Божович) увага акцентується на пізнавальних аспектах інтересу. Інші ж вчені – психологи і педагоги – вважають, що в інтересі пізнавальний фактор поєднується з позитивним ставленням до предмета. На їх думку, в інтересі сконцентровані всі три компоненти, котрі рівноцінно доповнюють один одного (С.Л. Рубінштейн, Г.І. Щукіна, Н.Г. Морозова).

У своєму дослідженні ми виходили саме з інтелектуально-емоційно-вольової характеристики інтересу. Інтелектуальний компонент інтересу звернений до акту естетичного пізнання і має виразну індивідуальну спрямованість. Під його впливом значно активізуються розумові процеси, а музична діяльність стає продуктивною і більш цілеспрямованою. Глибоке і свідоме проникнення в сутність музично-естетичних явищ приносить особистості інтелектуальну радість і насолоду.

Сила емоційних проявів визначається як естетичною цінністю творів мистецтва, так і рівнем художньої підготовки особи. Прилучення людини до мистецтва залежить від емоційної наснаги, від особистісного ставлення до предмета музичної діяльності, бо саме в ній відбуваються інтенсивні емоційні процеси.

Вольовий компонент музично-естетичних інтересів залежить від ступеня інтелектуального і емоційного розвитку, а також від їх співвідношення. Він зумовлює прагнення особистості включитися в активні форми творчої діяльності і суттєво впливає на характер її перебігу.

У контексті нашої проблеми особливо важливою видається колективна (рідше індивідуальна, залежно від здібностей окремих учнів) діяльність, елементами структури якої виступають інтерес, мета, зміст, уміння і навички.

Основу естетичного, художнього і музичного інтересів складають емоційні процеси, які дають людині естетично неповторну індивідуальну насолоду. Будучи за своєю природою загальнолюдськими, ці інтереси мають яскраво виражений вольовий компонент, активно спрямований на предмет своєї дії.

Процес сприйняття естетичних явищ відбувається через образну уяву і становить для особистості емоційно-оцінну значущість. Згідно із принципом предметної класифікації – музичний інтерес належить до "сімейства" духовного інтересу, до "роду" естетичних інтересів і "виду" інтересів художніх. Однак, крім спільних характеристик, ці інтереси мають суттєву відмінність. Музичний інтерес виступає водночас органічною частиною художнього інтересу, а художній – естетичного. Естетичний інтерес спрямований на засвоєння прекрасного у навколишній дійсності та в мистецтві, художній – на художню діяльність у різноманітних видах мистецтва, музичний – на об'єкти і явища в музичному мистецтві.

Естетичний інтерес формується і реалізується в будь-якій діяльності людини, бо кожна діяльність має у собі елементи прекрасного. Художній інтерес реалізується в таких видах діяльності, як сприйняття художнього твору, набуття знань у галузі мистецтва, виконавська творчість, продуктивна діяльність. Музичний інтерес, як уже зазначалось, витворюється завдяки сприйняттю музики, виконавській діяльності, набуттю знань у галузі музичного мистецтва і творчій діяльності.

Формування будь-якого з названих типів інтересу поглиблює і розширює інші.

Музично-естетичний інтерес як структурний елемент естетичного ставлення до об'єктів і явищ навколишньої дійсності має суспільний характер, а тому виконує важливу роль у формуванні світогляду школярів. Формування світогляду засобами мистецтва залежить від життєвого і музично-естетичного досвіду учнів, розвитку їхніх умінь і навичок. Під впливом мистецтва за допомогою естетичних оцінок і цінностей учні проникають у сутність людських взаємовідносин.

Загалом, під час розгляду теоретичних поглядів на сутність і природу інтересу виявляються різні принципи їх оцінки. Кожен автор відповідно до мети свого дослідження виділяє ту чи іншу ознаку інтересу. І все ж, незважаючи на різні точки зору, вимальовуються й загальні спільні риси інтересу, а саме: інтерес характеризується пізнавальною спрямованістю; йому властива широка гама емоційних відтінків, градації яких на різних рівнях розвитку інтересу бувають різними; суттєвим показником інтересу є активність, яка реалізується в дії, у прагненні наблизитись до об'єкта інтересу, зайнятися ним; інтереси зумовлені рівнем розвитку суспільних відносин і тому залежать від дійсності, впливають на її реформування; музично-естетичні інтереси розвиваються у процесі формування естетичного світогляду; історична вага змісту естетичних почуттів і можливості їх задоволення виробляються у процесах цілеспрямованої діяльності людей; як форма психічної діяльності естетичні інтереси можуть бути втілені і використані для потреб суспільства тільки у взаємозв'язку із практикою.

За своїм психологічним механізмом естетичне оцінювання є образним мисленням, мисленням за аналогією. По суті, оцінка є умовиводом на образному рівні, бо цінність (позитивність чи негативність) певної форми усвідомлюється порівнянням образу сприйняття з образом ціннісного уявлення (естетичним зв'язком, ідеалом).

Емоційні ставлення до предметів і явищ (сміх, почуття жалю, захоплення, радості тощо) є реакцією на їхню естетичну цінність, тому й називаються естетичними почуттями, або переживаннями, тобто почуттями, пов'язаними із прекрасним, потворним, комічним і т.п. Образ сприйняття – це відображення предмета, а естетичне почуття – відображення його цінності у формі емоційної оцінки, ставлення [3: 74 – 81].

Те, що позитивно оцінене, емоційно пережите, як правило, стає улюбленим, запам'ятовується. Якщо в дитини склалися більш або менш стійкі критерії оцінки, то в неї виробиться інтерес до явищ, що відповідають цим критеріям. Отже, на основі того, що найбільше подобається дітям, можна зробити висновок про їхні смаки і потреби, а також про зміст роботи педагога.

Для дітей старшого дошкільного віку поняття "улюблений" (герой, твір, художник, композитор) уживається рідко, і вони не завжди розуміють його зміст. Улюбленим часто є те, що дитина недавно бачила. Це свідчить про нерозвиненість дитячої пам'яті, проте вміння дошкільників аналізувати й порівнювати почуті, побачені або прочитані твори. Через те діти майже не мотивують своїх інтересів, тобто не усвідомлюють критеріїв смаку. 10% дітей узагалі не назвали улюблених книжок, 50% – спектаклів. Для 40% улюбленими творами є казки, фантастичні оповідання.

У дітей 8 років помітні істотні зрушення в розвитку інтересів: тільки окремі учні не назвали улюбленої книжки, улюбленого героя. Діти знають більше картин, імен композиторів, художників. Не було жодного учня, який би не назвав улюбленого кінофільму.

Близько 50% учнів 2-го класу назвали прізвиська улюблених художників. Серед них Т.Г. Шевченка, Ф. Решетникова, І. Шишкіна. Улюбленим лишається пейзажний жанр.

Розуміння художньої мови живопису, уміння творчо відтворити в уяві зображене художником, оцінити його, породжують у дітей інтерес і готовність до "спілкування" з мистецтвом. Це свідчить про те, що причиною низького рівня естетичного розвитку старших дошкільників і учнів початкових класів більшості шкіл є не вік, а малоефективні методи роботи педагогів, їх недостатня підготовка. Ось чому удосконалення форм, методів і способів естетичного виховання у школі – важлива умова розвитку смаків і навичок дітей.

Повільне формування в молодших школярів естетичного ставлення до дійсності зумовлене нерозвиненістю їх художньо-образного мислення, браком цілісного сприйняття, його фактографічністю, суб'єктивністю критеріїв оцінки. Завдання педагога полягає в тому, щоб різноманітними формами і методами сприяти усуненню зазначених недоліків. Успіх роботи великою мірою залежить від того, наскільки правильно педагог уявляє собі систему естетичного виховання, як розуміє завдання на кожному з його етапів, чи уміє послідовно розв'язувати їх у своїй діяльності, прагнучи, щоб уже зроблене було основою для того, що треба зробити далі. Обов'язок педагога полягає в тому, щоб розвинути цілісне сприйняття дитини. Виконанню цього завдання сприятиме збагачення її особистого досвіду дитини новими враженнями, розвиток спостережливості, оволодіння навичками виділення в тому, що сприймається, головного, істотного, узагальнення результатів спостережень.

Здібності, розвинуті у процесі систематичної виховної роботи, а також набуті знання є основою для збагачення уяви й уявлень дітей, розвитку їх фантазії. Розвивати останню не тільки можна, а й потрібно, не боячись безпідставного фантазування, інакше здатність цілісного охоплення предмета може лишитись на одному рівні, і дитина фіксуватиме сприйняття, докладно описуватиме його без творчого осмислення.

Розвитку уяви дітей сприяють творчі ігри, різні прийоми "оживлення" образу, відтворення його за окремими деталями й ознаками, ознайомлення з образною мовою. Збагачення сприйняття і фантазії позитивно позначається і на розвитку здатності мислити, умінні порівнювати і розрізняти, узагальнювати й абстрагувати. Це, у свою чергу, є сприятливим ґрунтом для формування об'єктивних, суспільно значущих критеріїв естетичної оцінки. Засобами вироблення у дітей своєї думки, певного ставлення до творів мистецтва є дискусії ("Що здається красивим і чому воно красиве?"), змагання, конкурси, обговорення, тобто види робіт, які сприяють виявленню й обґрунтуванню особистого ставлення до того, що сприймається.

Наступний етап, зумовлений та досягнутий рівнем естетичного розвитку учнів, – це узагальнення і систематизація їх уявлень та знань про прекрасне.

Отже, розглядаючи процесуальність естетичних інтересів, які виявляють реальність у явищах, що розвиваються, педагоги, психологи довели, що такі інтереси реально існують поки вони становлять прагнення, бажання особистості, не переходять з реального психічного існування у процесуальне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Коменский Я.А. Воскресший Форацій: избр. пед. соч. в 2 т.: Т.2. – М., 1982.
2. Ушинский К.Д. Педагогические предложения к общепсихологической части: Сочинения. Т. 10. – М., 1950.
3. Леонтьев А. Эмоции и чувства. – М., 1956.

Матеріал надійшов до редакції 19.09.2005 р.

Якименко С.И. Эстетический интерес как проблема интегрированной технологии.

В статье автор рассматривает эстетический интерес как проблему интегрированной технологии.

Yakimenko S.I. Aesthetical Interest as a Problem of the Integrated Technology

The article considers aesthetical interest as a problem of the integrated technology.